STATI

VZŤAHY MEDZI NEROVNOSŤOU DÔCHODKOVÉHO ROZDELENIA, EKONOMICKÝM RASTOM A DÔCHODKOVOU CHUDOBOU

Aktuálne poznatky súčasnej ekonómie

Erika Lápínová*

Úvod

O rozdeľovaní dôchodkov ekonomická teória i hospodársko-politická prax pojednávajú v súvislosti s ekonomickými nerovnosťami v globalizujúcom sa svete, s dôrazom na vzájomný vzťah rozdeľovania a chudoby, resp. ekonomického rastu a chudoby. Snažia sa o zodpovedanie otázok ako: Prečo je dôležité zaoberať sa dôchodkovou nerovnosťou? Ako súvisí dôchodková nerovnosť a ekonomický rast? Ovplyvňuje ekonomický rast dôchodkovú nerovnosť alebo môže dôchodková nerovnosť zvyšovať alebo znižovať tempá rastu? Je dôležitá počiatočná majetková alebo dôchodková úroveň pre makroekonomickú výkonnosť a makroekonomický rast? Ako môže počiatočná úroveň majetkovej a dôchodkovej nerovnosti ovplyvniť účinky ekonomického rastu na redukciu chudoby? Existuje účinná politika štátu v boji s chudobou? Môže štát znižovať chudobu iba podporou ekonomického rastu, resp. iba prerozdeľovaním v prospech chudobných? Je žiaduce zvoliť kombináciu rastovo-prerozdeľovacích politík? V predkladanom článku predstavujeme existujúce, často protichodné, teoretické názory aj empirické poznatky ekonómov renomovaných medzinárodných a zahraničných inštitúcií o príčinných a vzájomných súvislostiach medzi rozdeľovaním dôchodkov, ekonomickým rastom a dôchodkovou chudobou s cieľom poukázať na význam rozdeľovania dôchodkov v ekonomickom systéme, na príčiny a dôsledky tohto rozdeľovania v makroekonomickej aj mikroekonomickej rovine, pričom ide o poznatky aktuálne a relevantné pre súčasnú ekonomickú teóriu i hospodársko-politickú prax.

* Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Inštitút ekonomických vied Ekonomickej fakulty (erika.lapinova@umb.sk).

V úvode považujeme za dôležité vysvetliť používanie niekoľkých kľúčových pojmov. V ekonomickej teórii sa *dôchodok* najčastejšie charakterizuje ako toková veličina vyjadrujúca sumu peňažných prostriedkov, ktorú jedinec alebo domácnosť získa za určité časové obdobie. Môžeme sa stretnúť aj so širším vymedzením dôchodku ako „toku finančných alebo reálnych zdrojov, ktoré priamo alebo nepriamo plynú z výroby a pripadajú jednotlivým ekonomickým subjektom“.¹ V článku budeme používať pojem *dôchodok* na označenie tokov peňažných prostriedkov, plynúcich domácnostiam v procese prvotného rozdeľovania aj prerozdeľovania. Pojem *príjem* chápeme ako synonymum dôchodku, rešpektujúc používanie pojmu v slovenských štatistických dokumentoch a ďalších oficiálnych dokumentoch v ekonomickej praxi.² Niektorí ekonómovia však tieto dva pojmy rozlišujú, pričom príjmami chápu prostriedky plynúce z prvotného rozdeľovania v hodnototvornom procese a dôchodkami prostriedky vznikajúce v procese prerozdeľovania.³ *Rozdeľovaním* dôchodkov sa rozumie prvotné rozdeľovanie pôvodným vlastníkom výrobných faktorov. *Druhotné rozdeľovanie* (*prerozdeľovanie*) sa spája so *znovurozdeľovaním* prostriedkov sústredených z prvotného rozdeľovania, napr. v štátnom rozpočte. Prerozdeľovanie je tou časťou znovurozdeľovania, keď sa rozdelené prostriedky vracajú späť k pôvodným tvorcom prostriedkov (podnikom, domácnostiam).⁴ Rozdeľovanie dôchodkov predstavuje proces. Výsledkom tohto procesu je určitý stav – určité *dôchodkové rozdelenie*. Pojem *dôchodková nerovnosť* je často stotožňovaný s pojmami *chudoba*, *dôchodková nespravodlivosť*. Nejde o synonymá. Kategória *dôchodková nerovnosť* (môže sa výrazne odlišovať od nerovnosti statusovej, sociálnej) má výlučne popisný charakter, je kategóriou pozitívnej ekonómie. Dôchodková nerovnosť znamená, že dôchodky ľudí nie sú rovnaké, nivelizované. Pokiaľ hovoríme o rozdeľovaní dôchodkov medzi jednotlivcov, hovoríme o *osobnom dôchodkovom rozdeľovaní*.⁵ *Faktorové dôchodky* sú dôchodky plynúce jednotlivým výrobným faktorom za poskytované služby vo výrobnom procese. *Chudoba* je na rozdiel od príjmovej nerovnosti normatívnou kategóriou. Podľa Mareša⁶ je vyjadrením extrémnej nerovnosti, resp. odlišenie určitej časti populácie nielen od bohatých, ale od zvyšku populácie, na základe vopred zvolených kritérií. Pokiaľ v tomto článku spomíname chudobu, máme na mysli príjmovú chudobu. Príjmová chudoba môže byť posudzovaná na absolútnej alebo relatívnej báze (príjmy chudobných v porovnaní so strednými alebo priemernými príjmami v spoločnosti).

1 Rozborilová, 2005, s. 71.

2 V publikáciách slovenských štatistických zisťovaní Štatistického úradu Slovenskej republiky je používaný pojem *príjem*.

3 Vincúr, 2002, s. 185.

4 Šíbl et al., 2002, s. 678.

5 Osobné dôchodkové rozdeľovanie je predmetom záujmu aj v novodobej ekonomickej teórii (na rozdiel od historických ekonomických teórií rozdeľovania, v ktorých dominovalo faktorové rozdeľovanie dôchodkov).

6 Mareš, 1999.

1. Príčinný vzťah medzi dôchodkovým rozdeľovaním, resp. dôchodkovou nerovnosťou a medzi ekonomickým rastom

Garbis⁷ systematizoval existujúce názory na vplyv dôchodkového rozdeľovania a dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast do troch odlišných prístupov. Podľa tradičného prístupu v 80-tych rokoch nepriznávali ekonómovia vplyv rozdeľovania dôchodkov na ekonomický rast. Pozorovania potvrdili skôr opodstatnenie vplyvu ekonomického rastu na rozdeľovanie dôchodku. V poslednej dekáde dvadsiateho storočia možno zaznamenať zmenu prístupu, podľa ktorej je dôchodkovému rozdeľovaniu pripisovaný zásadný význam pre ekonomický rast. Empirické výskumy vzťahu dôchodkovej nerovnosti a ekonomického rastu priniesli protichodné výsledky. Výskumy niektorých ekonómov potvrdili neexistenciu tohto vzťahu (R. J. Barro, J. H. Lopez), ďalší ekonómovia (A. Alesina, D. Rodrik, R. Perotti) dospeli k záveru o pôsobení negatívneho vplyvu dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast a posledná skupina (H. Li, H. Zhou a K. J. Forbes) potvrdila existenciu pozitívneho vzťahu medzi dôchodkovou nerovnosťou a ekonomickým rastom. Líšia sa aj názory na formu a fungovanie tejto závislosti. F. Bourguignon (1945 -), hlavný viceprezident a vedúci ekonóm Svetovej banky v rokoch 2003 až 2007, pripisuje miere dôchodkovej nerovnosti kľúčový význam ako determinantu ekonomického rastu. Predmetným vzťahom sa v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia zaoberali O. Galor, J. Zeira, T. Persson, G. Tabellini, A. Alesina, D. Rodrik, ktorý ako prvý spojil počiatočnú dôchodkovú nerovnosť s nízkymi tempami ekonomického rastu. Negatívny vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast mu poslužil na zdôvodňovanie progresívnej prerozdelenacej politiky ako nástroja podpory ekonomického rastu.

Obrázok č. 1 prináša zhrnutie rozdielnych názorov na vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast. *Klasický prístup* (pozitívny vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast) predpokladal ekonomiku v štádiu počiatočného obdobia industrializácie, keď fyzický kapitál bol vzácny a akumulácia fyzického kapitálu bola prvotným zdrojom ekonomického rastu. *Opačný, tzv. moderný prístup* vysvetľuje negatívny vzťah dôchodkovej nerovnosti a ekonomického rastu (t. j. dôchodková rovnosť má pozitívne účinky na ekonomický rast) prostredníctvom nedokonalého fungovania finančných trhov. Tento prístup je aktuálny v neskorších obdobiach vývoja, keď rastú výnosy z investícií do ľudského kapitálu a akumulácia ľudského kapitálu je prvotným zdrojom ekonomického rastu (úverové obmedzenie je vtedy brzdou investovania, a teda ekonomického rastu). Prvotné empirické výskumy tento predpoklad potvrdili. *Tretí, tzv. zjednocujúci prístup*, ktorého autorom je Galor⁸, poskytuje zosúladenie oboch protichodných prístupov v čase, t. j. negatívneho s pozitívnym vplyvom dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast. Posledný prístup (obr. č. 1) zdôvodňuje vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast v závislosti od relácií výnosov z fyzického a ľudského kapitálu. V ekonomikách s vysokým výnosom investícií do fyzického kapitálu v porovnaní s výnosom z ľudského kapitálu je dôchodková nerovnosť prospešná pre ekonomický rast. Naopak v ekonomikách,

⁷ Garbis, 2005.

⁸ Garbis, 2005.

v ktorých sú výnosy z ľudského kapitálu relatívne vyššie a úverové obmedzenie hrá rolu, je pre ekonomický rast dôležitá dôchodková rovnosť.

Obrázok 1

Alternatívne mechanizmy pôsobenia dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast

Tradičný prístup: J. M. Keynes (1920), N. Kaldor (1956), F. Bourguignon (1981)

Moderný prístup: T. Persson a G. Tabellini (1991), A. Alesina a R. Perotti (1993), A. Alesina a D. Rodrik (1994), P. Keefer a S. Knack (2000)

(pokračovanie obrázku 1 na strane 7)

Zjednotený prístup: O. Galor (2000)

Zdroj: Garbis, 2005.

Medzi závažné argumenty v prospech väčšej miery dôchodkovej rovnosti patria: 1. *existencia prekážok na finančnom trhu* (chudobní ľudia s likviditným obmedzením si nemôžu požičať zdroje napriek tomu, že disponujú investičnými príležitosťami, či už so zámerom investovať do fyzického alebo ľudského kapitálu), 2. *existencia asymetrických informácií*, 3. *nemožnosť získať na finančnom trhu zdroje za účelom investovania do ľudského kapitálu*. Tieto argumenty poukazujú na závažný negatívny vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast, platný nielen v rozvojových krajinách, kedy dôchodková nerovnosť znižuje počet ľudí, ktorí môžu investovať do ľudského kapitálu. Pri existencii týchto obmedzení nedokonalo fungujúcich finančných trhov spôsobujúcich, že možnosti investovať závisia od počiatkovej veľkosti bohatstva, a za predpokladu klesajúcich výnosov z individuálnych kapitálových investícií⁹, možno považovať dôchodkovú nerovnosť za nežiaducu. Krajina neprerozdeľujúca zdroje za týchto podmienok nevyužíva svoj existujúci produkčný a rastový potenciál. Na druhej strane prerozdeľovacie zásahy, ktorými štát usiluje o zmierňovanie dôchodkovej nerovnosti, deformujú správanie subjektov profitujúcich z prerozdeľovania aj tých, na úkor ktorých sa prerozdeľovanie deje (demotivujú k práci, podnikaniu, sú prekážkou

9 Za predpokladu nedokonalých finančných trhov a heterogenity výnosov z investícií medzi jednotlivcami vedie prerozdeľovanie k vyšším priemerným dôchodkom a rastu produktivity investícií, pretože zlepšuje investičné príležitosti pre jednotlivcov s vyššou marginálnou výnosnosťou investícií (Zweimüller, 2000, s. 13).

akumulácie zdrojov, a teda ekonomického rastu). Aj potreba *financovať rizikové investície a inovácie* vysvetľuje pozitívny príspevok dôchodkovej nerovnosti k ekonomickému rastu (vysvetlenie súvisí s neistotou investovania a s nemožnosťami túto neistotu rozložiť, poistiť). Pokiaľ nové investičné projekty vyžadujú veľké počiatkové investície, absencia efektívneho finančného trhu, umožňujúceho rozloženie investičného rizika medzi malých investorov, dovoľuje investovať iba veľkým investorom s vysokou koncentráciou bohatstva.

P. Aghion, E. Caroli a C. G. Penalosa¹⁰ uvádzajú tri dôvody, prečo je dôchodková nerovnosť *nežiaduca* v ekonomikách s heterogénnym rozdelením bohatstva a ľudského kapitálu medzi jednotlivcov a s nedokonale fungujúcimi finančnými trhmi¹¹: *1. nerovnosť redukuje investičné príležitosti, 2. nerovnosť je zdrojom makroekonomickej volatility, 3. nerovnosť zhoršuje motiváciu dlžníka (tzv. problém morálneho hazardu dlžníka)*. Osobitne v rozvojových krajinách hovoria v prospech väčšej rovnosti nasledovné dôvody (s ohľadom najmä na mikroekonomickú motiváciu, mikroekonomické nedokonalosti - najmä na finančnom trhu a na morálny hazard): *1. záporné úspory a neproduktívne investície bohatých, 2. nízka úroveň ľudského kapitálu chudobných, 3. spotreba chudobných je viac viazaná na domáci trh*. Rešpektujúc tieto skutočnosti môže väčšia dôchodková nerovnosť v rozvojových krajinách redukovať potenciál ekonomického rastu. Výskumy potvrdili aj fakt, že vplyv nerovného rozdelenia majetku na ekonomický rast a redukciu chudoby je väčší ako vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast.

Vzťah dôchodkovej nerovnosti a ekonomického rastu pomocou politického mechanizmu skúmali aj T. Persson, G. Tabellini, A. Alesina a D. Rodrik¹² (obr. č. 1), uvažujúc vplyv voličských preferencií na vládne fiškálne politiky. Ich teória sa zakladá na premisách: *1. prerozdeľovacie výdavky a zdaňovanie majú negatívny vplyv na akumuláciu kapitálu, 2. zdaňovanie je proporcionálne, ale prospech z verejných výdavkov je rozdeľovaný nerovnomerne (potom preferovaná úroveň zdanenia a verejných výdavkov je inverzná k dôchodku jednotlivca), 3. zdaňovanie v súlade s preferenciami stredného voliča*. Negatívne pôsobenie dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast pomocou *politického mechanizmu* vysvetľujú aj Gomez a Meltz¹³. Krajiny s vysokými počiatkovými disparitami v dôchodkoch sú podľa nich vystavené politickému tlaku prerozdeľovania. Zdaňovanie s cieľom prerozdeľovania má však závažné deformačné účinky, vedúce k poklesu miery rastu.¹⁴ Ďalší *variant politicko-ekonomického transmisného mechanizmu* (obr. č. 1) vysvetľuje negatívny vplyv dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast pomocou *sociálno-politickej nestability*. Predpokladá, že vysoká dôchodková nerovnosť je zdrojom kriminality a sociálne nežiaduceho správania (vrátane aktivít v šedej ekonomike). Sociálny nepokoj a politická nestabilita prinášajú

10 Aghion, Caroli, Penalosa, 1999.

11 Aghion, Caroli, Penalosa, 1999.

12 Garbis, 2005

13 Gomez, Meltz, 2001.

14 Zweimüller zdôrazňuje, že empirické skúsenosti v prevažnej miere nepotvrdili negatívny vplyv prerozdeľovania na investície a ekonomický rast. Tento vplyv závisí od spôsobu použitia daňových príjmov (Zweimüller, 2000, s. 11).

neistotu ohľadne budúceho vývoja, ktorá je brzdou pre investičné aktivity a akumuláciu kapitálu v dlhodobom horizonte.

2. Ostatné príčinné a vzájomné väzby medzi nerovnosťou dôchodkového rozdelenia, ekonomickým rastom a dôchodkovou chudobou

Na rozdiel od predchádzajúcej kapitoly článku, venovanej jednosmernému pôsobeniu dôchodkovej nerovnosti na ekonomický rast, v tejto kapitole sme upriamili pozornosť *na ostatné varianty kauzálnych alebo vzájomných vzťahov medzi týmito premennými: dôchodkovým rozdeľovaním, ekonomickým rastom a dôchodkovou chudobou.*

Hlavným rozvojovým cieľom je podľa Bourguignona¹⁵, ktorý sa okrem problematiky ekonomického rastu (pozri predchádzajúcu kapitolu) intenzívne venuje aj problematike chudoby, eliminácia absolútnej chudoby. Bourguignon hovorí o spôsobe, ako sa s dilemou vzťahov medzi dôchodkovou nerovnosťou, dôchodkovou chudobou a ekonomickým rastom, ktorá dominuje v rozvojových stratégiách a cieľoch, vysporiadať s využitím tzv. *trojuholníka dôchodková chudoba – ekonomický rast – dôchodková nerovnosť* (obr. č. 2). Vyvracia existenciu univerzálne platnej optimálnej kombinácie rastových politík a politík rozdeľovania dôchodkov¹⁶, ktorá by prispievala k redukcii chudoby. Od krajiny ku krajine sa podľa neho toto optimum líši aj v závislosti od východiskových podmienok¹⁷. Význam pôsobenia vyššie uvedených mechanizmov v podmienkach konkrétnej krajiny je ovplyvnený aj politicko-inštitucionálnym prostredím a je potrebné uvažovať aj o interakcii (o synergii) pôsobenia prarastových politík a politík rozdeľovania dôchodkov. Spôsob, ktorým bojovať proti chudobe, predstavuje pre každú krajinu špecifická, na mieru šitá kombinácia rastovej a distribučnej politiky. Existuje aritmetická identita medzi rastom priemerného dôchodku, zmenou jeho rozdelenia, t. j. úrovňou relatívnych dôchodkov, a medzi redukciou absolútnej chudoby. Redukcia absolútnej chudoby je potom determinovaná mierou rastu priemerného dôchodku a distribúciou dôchodkov v krajine.

¹⁵ Bourguignon, 2004.

¹⁶ Napríklad krajiny s priemernou dôchodkovou úrovňou a s vyššou mierou dôchodkovej nerovnosti uprednostnia prerozdelenie politiky. Naopak egalitárske krajiny s nízkou priemernou úrovňou dôchodkov budú usilovať primárne o podporu ekonomického rastu.

¹⁷ Bourguignon zdôrazňuje význam východiskových podmienok: sociálna stratifikácia v spoločnosti, počiatočná úroveň dôchodku a majetku na hlavu (počiatočná úroveň majetkovej a dôchodkovej nerovnosti). Počiatočná dôchodková nerovnosť skôr než priamo, ovplyvňuje tempo ekonomického rastu nepriamo, t. j. podporuje alebo oslabuje pôsobenie rastových impulzov.

Obrázok 2**Trojuholník vzťahov medzi dôchodkovou chudobou, dôchodkovou nerovnosťou a ekonomickým rastom**

Zdroj: Bourguignon, 2004, s. 6.

M. Ravallion zhodne s F. Bourguignonom upozorňujú na nepriamy vplyv dôchodkovej nerovnosti, hlavne *počiatočného dôchodkového a majetkového rozdelenia*, na chudobu. Vysoká úroveň dôchodkovej nerovnosti podľa nich oslabuje opatrenia zamerané na podporu rastu a na redukciu chudoby. K podobnému záveru o koordinácii rastových politík a politík boja proti chudobe dospeli aj N. Lustig, O. Arias, J. Rigolini¹⁸. Autori na príklade Latinskej Ameriky a Karibiku, regiónov zápasiacich s nedostatočným ekonomickým rastom a veľkou chudobou, poukazujú na fakt, že *ekonomický rast je síce nevyhnutnou, ale nie postačujúcou podmienkou redukcie chudoby*. Zdôrazňujú synergiu pôsobenia paralelne prebiehajúcich opatrení na podporu ekonomického rastu a na znižovanie chudoby. Neodmysliteľnou súčasťou tejto kombinácie opatrení sú aj otázky počiatočnej dôchodkovej nerovnosti a jej následných zmien vyvolaných prorastovými a prerozdeľovacími opatreniami.

Druhá skupina názorov, na rozdiel od predchádzajúcej – podporujúcej simultánne opatrenia podpory ekonomického rastu a redukcie dôchodkovej chudoby – podporuje výlučne ekonomický rast. Predpokladajúc *existenciu cyklu „rýchlejší ekonomický rast – pokles dôchodkovej nerovnosti – rýchlejšia redukcia chudoby“* (obr. č. 3), potom ekonomický rast automaticky pôsobí proti nežiaducej dôchodkovej nerovnosti i proti chudobe. Keďže ide o cyklus, nižšia miera chudoby (a zároveň teda aj dôchodkovej nerovnosti) pôsobí následne na progresivitu ekonomického rastu, na pokles dôchodkovej nerovnosti a na ďalšie znižovanie chudoby. Tento vzťah dôchodkovej nerovnosti a ekonomického rastu, interpretovaný ako rastu prospešná vyššia miera dôchodkovej rovnosti, by mohol neoprávnene a mylne evokovať, že dôchodková nerovnosť je brzdou ekonomického rastu.

18 Lustig, Arias, Rigolini, 2002.

Obrázok 3**Cyklický vzťah ekonomického rastu, dôchodkovej nerovnosti a dôchodkovej chudoby**

Zdroj: Vlastné spracovanie.

V posledných dekádach sa hovorí o troch fenoménoch v krajinách OECD: liberalizácii obchodu, technickom pokroku a o výskyte nových organizačných foriem, ktoré zapríčinili, že neplatí cyklus: zmierňovanie dôchodkovej nerovnosti – rýchlejší ekonomický rast – redukcia chudoby.

Redukcia chudoby sa stala hlavným cieľom podpory rozvoja v rozvojových krajinách. V Miléniových rozvojových cieľoch sa prezentuje potreba tzv. *rastu prospešného pre chudobných (pro-poor growth)*, zvyšujúceho dôchodky chudobných vo väčšej miere v porovnaní s dôchodkami ostatného obyvateľstva.¹⁹ Na základe výskumu vzťahu ekonomického rastu a chudoby v päťdesiatich rozvojových krajinách zistil R. H. Adams²⁰, že v rozvojových krajinách je pre redukciu chudoby rozhodujúci ekonomický rast (predpokladal distribučne neutrálne účinky ekonomického rastu). K podobnému výsledku dospeli D. Dollar a A. Kraay²¹. Z toho vyplýva, že ekonomický rast je nevyhnutným a zároveň postačujúcim predpokladom redukcie chudoby. Iné výskumy dospeli k opačnému záveru, podľa ktorého ekonomický rast je prospešný iba pre bohatých. Ekonomický rast i globalizácia prehlbujú podľa názoru P. Forsytha²² dôchodkové rozdiely, a teda predstavujú prekážku redukcie chudoby.

Nižšie uvedeným rozkladom docielil autor oddelenie dvoch súbežne pôsobiacych vplyvov zmeny dôchodkového rozdelenia 1. *rastový vplyv dôchodkovej zmeny*, t. j. *proporcionálnu zmenu všetkých dôchodkov, takže relatívne dôchodkové rozdelenie sa nemení*. 2. *distribučný vplyv dôchodkovej zmeny*, t. j. *zmeny dôchodkových relácií*. Na

¹⁹ Lopez, 2004, s. 15.

²⁰ Adams, 2003.

²¹ Kraay prezentuje výsledky svojho výskumu, podľa ktorých okolo 70% krátkodobých zmien v chudobe možno vysvetliť rastom priemerného dôchodku. V strednodobom a dlhodobom horizonte možno 97% percent zmeny miery chudoby pripísať rastu.

²² Adams, 2003.

obrázku č. 4 je rastový vplyv zaznačený ako posun funkcie hustoty rozdelenia v horizontálnom smere a distribučný vplyv ako posun vo vertikálnom smere. Výsledná zmena dôchodkového rozdelenia je potom funkciou rastu dôchodkovej úrovne v spoločnosti, počiatočného rozdelenia dôchodkov a jeho následných zmien.

Obrázok 4

Dekompozícia zmeny dôchodkového rozdelenia na rastový a distribučný efekt

Popis grafu:

Os x – dôchodok v dolároch na deň (logaritmická škála), **os y** – hustota rozdelenia. Priesečník zvislej a vodorovnej osi predstavuje dôchodok na hranici chudoby. Hrubou čiarou je označené nové dôchodkové rozdelenie, tenšou čiarou sú pôvodné dôchodkové rozdelenia. Plná šípka označuje veľkosť a smer pôsobenia rastového vplyvu na nové dôchodkové rozdelenie, prerušovaná šípka označuje veľkosť a smer pôsobenia distribučného vplyvu na nové dôchodkové rozdelenie.

Zdroj: Bourguignon, 2004, s. 9.

Závažným dôvodom v prospech prerozdeľovania dôchodkov ako nástroja redukcie chudoby nie je ani tak samotný distribučný vplyv²³, ale hlavne fakt, že *prerozdeľovanie dôchodkov prispieva k permanentnému rastu elasticity chudoby na ekonomický rast* – t. j. prerozdeľovanie akceleruje mieru redukcie chudoby vyvolanú danou mierou ekonomického rastu. Predpokladom dosahovania pozitívnych účinkov ekonomického rastu na odstraňovanie, resp. redukciu chudoby je, aby na ekonomickom raste participovali aj chudobní, resp. hlavne chudobní (prostredníctvom podpory investičnej klímy, rozvoja infraštruktúry, dostupnosti vzdelania pre všetkých, zvyšovania úrovne vzdelania obyvateľstva, podpory pracovných príležitostí – osobitne pre marginalizované a znevýhodnené skupiny). Počiatočná úroveň dôchodkov a majetku domácností je dôležitá, pretože určuje citlivosť chudobných na ekonomický rast a pripravenosť chudobných participovať na prospechu, ktorý ekonomický rast a rozvoj prináša. Na záver tejto kapitoly uvádzame grafickú prezentáciu vzťahov medzi ekonomickým rastom, zmenami v rozdeľovaní dôchodkov a rizikom chudoby v rámci unifikovaného rámcového modelu (obrázok č. 5), ktorej autorom je *J. H. Lopez*²⁴. Sú v nej zhrnuté výsledky existujúcich empirických pozorovaní venovaných problematike ekonomického rastu redukujúceho chudobu, ale aj ďalšie potenciálne možné vzťahy medzi ekonomickým rastom, zmenami v rozdeľovaní dôchodkov a rizikom chudoby, ktorým sme venovali pozornosť vyššie.

Obrázok 5

Vplyv ekonomického rastu na redukciu chudoby v kontexte ďalších vzťahov

Zdroj: Lopez, 2004, s. 15.

23 S prerozdeľovaním bohatstva sú spojené menšie deformačné účinky (na úspory, investície a ekonomický rast), než s prerozdeľovaním dôchodkov. Bourguignon upozorňuje na rozdielne účinky rôznych prerozdeľovacích mechanizmov – napríklad čisté peňažné transfery v rámci prerozdeľovacích zásahov majú najväčšie distorzné (deformačné) účinky tak na príjemcov, ako aj na platiteľov.

24 Lopez, 2004, s. 15.

3. Problematika na pôde medzinárodných inštitúcií a v dielach renomovaných zahraničných ekonómov

Výskumu dôchodkovej nerovnosti sa na medzinárodnej úrovni venujú inštitúcie akými sú Svetová banka, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, Organizácia spojených národov, Európska únia. Tieto inštitúcie disponujú rozsiahlymi zdrojmi údajov o problematike²⁵ a početnými štúdiami renomovaných svetových ekonómov. Svetová banka považuje problematiku dôchodkovej chudoby a dôchodkovej nerovnosti za jednu z kľúčových oblastí záujmu, osobitne so zameraním na problematiku absolútnej chudoby a biedy v krajinách rozvojového sveta. Venuje pozornosť otázkam ekonomického rozvoja krajín a problematike nerovnosti dôchodkového rozdelenia ako významného determinantu ekonomickej výkonnosti. V rámci inštitúcií Svetovej banky sú zriaďované špeciálne pracovné skupiny, ktoré sa zaoberajú výskumom problematiky nerovnosti a chudoby. Konkrétne štúdie a výskumy z tohto zdroja využívame aj pri spracovaní tohto článku. Na konci deväťdesiatych rokov minulého storočia sa ekonómovia Svetovej banky začali intenzívne zaoberať problematikou riešenia chudoby pomocou prorastových programov. Skúmajú, ako podpora ekonomického rastu a zmeny v rovnomernosti rozdelenia dôchodkov spolupôsobia na redukciu chudoby.

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) si kladie za cieľ pomoc národným vládam pri podpore ekonomického rastu, trvalo udržateľného rozvoja a v boji s chudobou. Aktivity Organizácie spojených národov sú zamerané na chudobu a dôchodkovú nerovnosť, osobitne so zreteľom na nízko príjmové skupiny a na problematiku ekonomického rozvoja v krajinách tretieho sveta. Odstránenie extrémnej chudoby a hladu je prvým z rozvojových cieľov milénia, o ktoré usiluje OSN v rámci Rozvojového programu UNDP (United Nations Development Programme). Miléniové rozvojové ciele upozorňujú svetové spoločenstvo na priority ako udržateľný rozvoj a boj proti chudobe vo všetkých jej podobách. Prvý z cieľov možno považovať za hlavné posolstvo miléniovej iniciatívy. Pojednáva o znižovaní extrémnej chudoby, ktorú označuje za dôsledok nedostatočných dôchodkov a súvisiacich zlých životných podmienok. Na tento cieľ úzko nadväzujú ďalšie miléniové ciele, ktoré sú zamerané na rôzne podoby chudoby. Dostupné údaje naznačujú, že výskyt dôchodkovej chudoby je na Slovensku pomerne nízky. Značná časť obyvateľstva však uniká riziku chudoby len s pomocou sociálnych dôchodkov od štátu.²⁶ Európska únia²⁷ podporuje hospodársky

25 UNU-WIDER World Income Inequality Database (WIID) je jednou z najkomplexnejších a najaktuálnejších svetových databáz o dôchodkovej nerovnosti vo vyspelých i rozvojových a v transformujúcich sa krajinách. Obsahuje údaje zo 150 krajín sveta, vo väčšine prípadov ide o časové rady údajov. V roku 2007 bola aktualizovaná na základe spolupráce so Svetovou bankou a s Luxembourg Income Study (LIS). Obsahuje Giniho koeficienty, kvintilové a decilové hodnoty dôchodkového rozdelenia. Autori okrem iného inovovali aj metodiku výpočtu Giniho koeficientov.

26 Ginter, Filadelfiá, 2004.

27 The European Observatory on Demography and the Social Situation bolo zriadené Európskou komisiou v roku 2005. Funguje ako multidisciplinárna sieť nezávislých expertov a pomocný orgán Komisie v oblasti sociálneho monitoringu. Analyzuje demografické a sociálne trendy v štyroch oblastiach – jednou z nich je sociálna inklúzia a dôchodkové rozdelenie. Táto sieť monitoruje situáciu v oblasti dôchodkov a bohatstva, osobitne sa zaoberá skupinami ohrozenými chudobou a sociálnym vylúčením.

rast, zamestnanosť a budovanie sociálne súdržnej spoločnosti. Dôchodkové rozdelenie a miera jeho nerovnosti predstavujú imanentnú súčasť týchto problematík. Ciele a stratégie všetkých týchto inštitúcií a spoločenstiev sa či už priamo alebo nepriamo dotýkajú aj problematiky dôchodkového rozdelenia, chudoby, vrátane ich príčin a dôsledkov. Na úrovni štátov býva opomínané fungovanie inštitúcií, prostredníctvom ktorých možno významnou mierou ovplyvniť dopady ekonomického vývoja a štátnych politik na dôchodkové rozdelenie.

Jedným z najznámejších ekonómov, ktorý sa venuje normatívnej teórii nerovnosti, empirickému meraniu a analýzam nerovnosti v spoločnosti, je profesor ekonómie a filozofie americkej Harvardovej univerzity *A. K. Sen* (1933 -). Je autorom monografií *O ekonomickej nerovnosti* (*On Economic Inequality*, 1973) a *Znovuzhodnotenie nerovnosti* (*Inequality Re-examined*, 1992). Navrhne vlastný spôsob merania chudoby (Senov index chudoby), zahrnujúci funkciu rozdelenia dôchodkov medzi ľuďmi pod subjektívne stanovenou hranicou chudoby. Na Senovom koncepte merania národného produktu sa zakladá index ľudského rozvoja, používaný Organizáciou spojených národov²⁸. Sen zdôvodňuje význam úsilia o dosiahnutie rovnosti a vysvetľuje, v čom má byť rovnosť dosiahnutá. Patrí spolu s Atkinsonom k zakladateľom normatívneho merania nerovnosti v ekonómii.

Predmetom výskumnej činnosti *A. B. Atkinsona* (1929 -)²⁹ je ekonómia dôchodkového rozdeľovania a chudoby, meranie nerovnosti, dôchodková distribúcia v makroekonómii. Je autorom indexu, ktorý dostal pomenovanie Atkinsonov. Okrem teoretických prác sa zaoberá analyzovaním empirických údajov o dôchodkovej nerovnosti, osobitne v tranzitívnych krajinách východnej Európy, či v krajinách OECD.

Ekonóm Svetovej banky a člen výskumnej skupiny Development Research Group (DECRG) *B. Milanovic* (1953 -) sa zaoberá výskumom dôchodkovej nerovnosti, chudoby (osobitne v tranzitívnych ekonomikách strednej a východnej Európy), meraním dôchodkovej nerovnosti, dekompozíciou dôchodkovej nerovnosti vo svete, jej determinantami a dôsledkami. Jeho práce venované meraniu svetovej nerovnosti (nerovnosti globálnej, medzinárodnej a medzištátnej), sú založené na výskume údajov z národných databáz rodinných účtov z viac než sto krajín sveta. Milanovicove výskumy globálnej nerovnosti sú považované dosiaľ za najdôkladnejšie a najspoľahlivejšie zo všetkých, pokiaľ ide o meranie nerovnosti medzi ľuďmi celého sveta³⁰. Výsledky jeho výskumu vyvracajú tvrdenia o poklese medzinárodnej nerovnosti váženej počtom obyvateľov a upravenej podľa parity kúpnej sily. V dôsledku neustáleho prehlbovania dôchod-

28 Erbenová, Schneider, 1999, s. 4–7.

29 Britský ekonóm. Pôsobil na Cambridgeskej univerzite. V súčasnosti pôsobí v Oxforde. Je autorom kníh *Ekonómia nerovnosti* (*Economics of Inequality*, 1975, 1983), *Rozdelenie majetku v Británii* (*The Distribution of Personal Wealth in Britain*, 1978), *Ekonická transformácia vo východnej Európe a príjmové rozdelenie* (*Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income*, 1992), *Príjmové rozdelenie v krajinách OECD* (*Income Distribution in OECD Countries*, 1995).

30 Svetová Banka meria nerovnosť pomocou HDP v prepočte na obyvateľa (využívajúc údaje národného účtovníctva). Milanovic začal merať nerovnosť využívajúc bázu údajov zo štatistiky rodinných účtov (dôchodky jednotlivých domácností, resp. skupín domácností a ich členov, nie priemernej domácnosti).

kových rozdielov medzi bohatými a chudobnými ľuďmi sveta má podľa Milanovica svetová nerovnosť ohromné rozmery a rastúci trend.³¹

Všeobecnoekonomickou teóriou dôchodkového rozdeľovania i aplikovanou ekonómiou, v rámci nej nerovnosťou a chudobou sa zaoberá R. Kanbur (1954 -), profesor ekonómie na Cornell University v New Yorku, so zameraním na rozvojovú ekonómiu (ekonómiu rozvojových krajín), nerovnosť, chudobu a rozvoj. Je aj pracovníkom Svetovej banky.

Na záver kapitoly uvedieme niektoré výsledky výskumu dôchodkovej nerovnosti domácností v tridsiatich rozvinutých krajinách OECD, tak ako sú prezentované v správe OECD³². Správa opisuje určité spoločné charakteristické črty dôchodkových rozdelení v krajinách OECD. V správe sa píše o náraste nerovnosti dôchodkov aj chudoby v posledných dvoch desaťročiach, ktorý zaznamenali až dve tretiny krajín. Bol spôsobený najmä rastom dôchodkov bohatých domácností v porovnaní s domácnosťami príslušníkov strednej vrstvy a s domácnosťami na spodných priečkach príjmového rebríčka. Miera chudoby bola v kategórii starších ľudí nižšia, než v skupine mladých ľudí a v skupine rodín s deťmi. Správa hovorí o nasledujúcich faktoroch ovplyvňujúcich zmeny v nerovnosti dôchodkov a vo vývoji príjmovej chudoby v čase:

- zmeny v štruktúre obyvateľstva – príčinou nárastu nerovnosti a chudoby však nebolo starnutie populácie, ale nárast počtu jednočlenných domácností,
- rozdiely v zárobkoch pracovníkov pracujúcich na plný úväzok, pričom vysoké dôchodky samostatne zárobkovo činných osôb túto nerovnosť ešte zvyšujú (globalizácia, znevýhodnenia v dôsledku technologických zmien a inštitúcie a politiky pracovného trhu tiež prispeli k nárastu nerovnosti),
- kapitálový dôchodok a dôchodok zo samostatnej zárobkovej činnosti je veľmi nerovnomerne rozdelený a v poslednom desaťročí sa podľa správy rozdiely ešte prehĺbili.

V záveroch správy sa konštatuje, že verejné služby ako vzdelávanie či zdravotná starostlivosť prispievajú k znižovaniu nerovnosti. Konštatuje sa rastúci podiel ľudí trvalo chudobných, resp. chudobných v určitom časovom období, pričom schudobnenie najviac odráža súvislosti s prácou, so sociálno-demografickými charakteristikami domácností. Na margo pretrvávania vyššie popísaných procesov a javov dôchodkovej diferenciacie sa v správe konštatuje, že sociálna mobilita je vo všeobecnosti vyššia v krajinách s nižšou nerovnosťou dôchodkov, a platí to aj opačne.

V poslednej kapitole článku v krátkosti sústredíme pozornosť na ďalšie implikácie rozdeľovania dôchodkov a dôchodkovej nerovnosti.

31 Milanovic, 2006, s. 13. Milanovic, 1998.

32 Pozri Rastúca nerovnosť?, 2008. 7 s.

4. Osobné dôchodkové rozdelenie a jeho ekonomické implikácie

Teórie *osobného dôchodkového rozdelenia* identifikujú zdroje dôchodkov plynúce jednotlivým príjemcom (domácnostiam) a determinanty dôchodkových rozdielov ekonomického i mimoekonomického charakteru. Osobné rozdelenie dôchodkov implikuje dôsledky dôchodkových rozdielov v mikroekonomickej dimenzii, ale aj dopady na makroúrovni (na stranu agregátneho dopytu alebo agregátnej ponuky). Teórie *osobného dôchodkového rozdelenia* (historické teórie rozdelenia dôchodkov sa zaoberali rozdelením dôchodkov medzi výrobné faktory, nie medzi príjemcov) vznikali v 70. rokoch 20. storočia. Goldfarb a Leonard³³ spájajú tieto teórie s menami ako J. Mincer (1922 -), G. S. Becker (1930 -), A. B. Atkinson (1929 -), A. K. Sen (1933 -), A. S. Blinder (1945 -), M. Bronfenbrenner (1914 -), J. Tinbergen (1903 - 1994) a vo svojej práci uvádzajú G. S. Sahotovu systematizáciu teórií osobného dôchodkového rozdelenia do nasledujúcich kategórií: teórie vysvetľujúce dôchodky ako výsledok rozdelenia (distribúcie) schopností medzi ľuďmi³⁴, stochastické teórie, teórie individuálnej voľby (preferencií), teórie ľudského kapitálu, teórie vysvetľujúce rozdiely v osobnom dôchodkovom rozdelení úrovňou vzdelania, dedičstvom (materiálnym, genetickým, sociálnym a kultúrnym), ďalej teórie životného cyklu, teórie prerozdelenia dôchodkov, teórie distribučnej spravodlivosti.

Dôchodky domácností, ich úroveň, štruktúra a tendencie ich vývoja, rozhodujúcim spôsobom ovplyvňujú správanie mikroekonomických subjektov, vystupujúcich v pozícii vlastníkov výrobných faktorov, sporiteľov, investorov a spotrebiteľov – dôchodky determinujú spotrebu, úspory, investície súkromných domácností do fyzického a ľudského kapitálu i ponuku práce domácností. Vzájomnou podmienenosťou tvorby, rozdelenia a použitia dôchodkov domácností sa zaoberá D. Rozborilová. Konkrétne väzby medzi tvorbou dôchodkov, ich rozdelením a znovurozdeľovaním, spotrebou a tvorbou úspor a medzi ekonomickou úrovňou krajiny a životným štandardom obyvateľstva sú naznačené v obrázku č. 6.

33 Goldfarb, Leonard, 2005, s. 75–118.

34 A. C. Pigou obhajuje tézu, že rozdelenie dôchodkov závisí v prvom rade od rozdelenia schopností (vrodených a získaných). Tieto schopnosti sú však nie normálne rozdelené, ale majú lognormálne rozdelenie.

Obrázok 6

Vzájomná podmienenosť tvorby, rozdeľovania a znovurozdeľovania dôchodkov, spotreby, úspor a investícií

Zdroj: Rozborilová, 2005, s. 80.

Teória hraničného užitku bola dlho základom racionálneho spotrebiteľského správania. Neskôr jej boli vytknuté nerealistické predpoklady (univerzálny a suverénny spotrebiteľ, zvonku dané preferencie, predpoklady usporiadania preferencií). Absentovali v rámci nej akékoľvek reálne substitučné a komplementárne vzťahy, heterogenita spotrebiteľských preferencií, vrátane zmien v správaní a v rozhodovaní v dôsledku zmien objektívnych podmienok (cien a dôchodkov) či v dôsledku obmedzenej informovanosti o všetkých alternatívach výberu. Nielen dôchodková úroveň a štruktúra, ale aj ďalšie faktory determinujú správanie mikroekonomických subjektov, ktorých motivácie a vzorce správania sú značne heterogénne.

Rozdeľovanie dôchodkov, faktorové a v novodobej teórii najmä osobné dôchodkové rozdeľovanie, východiskový stav rozdelenia dôchodkov a majetku a jeho zmeny, sa stávajú ústredným prvkom, determinujúcim ekonomické rozhodovanie nielen na mikroekonomickej úrovni. Rovnako závažné dopady má rozdeľovanie dôchodkov v makroekonomickej rovine. *Zweimüller*³⁵ odmieta chápať rozdelenie dôchodkov ako pasívny výsledok vývoja makroekonomických agregátov a pôsobenia trhových interakcií.³⁶ Pokiaľ modelujeme makroekonomické procesy vychádzajúc z neoklasického rámca homogenity správania mikroekonomických subjektov v dokonale konkurenčnom prostredí, podstata a okolnosti konania mikroekonomických subjektov podľa *Zweimüllera* absentujú. Uvažujúc reálne podmienky fungovania ekonomického systému, najmä nedokonalosti trhového prostredia, pôsobenie mimo-trhových síl a nárast monopolnej moci trhových subjektov, vychádzajúc z nehomogénnych preferencií a motivácií konania domácností, determinovaných veľkosťou dôchodkov a ich zmenami, nemožno ďalej podľa neho považovať trhový systém za alokačne efektívny a distribučne spravodlivý zároveň³⁷.

Podľa J. *Zweimüllera*³⁸ sa zabúda na fakt, že rozdeľovanie dôchodkov vplyva na rast nielen cez finančný trh a investície do ľudského kapitálu, ale aj *cez spotrebu domácností (vplyv dôchodkového rozdeľovania na dopyt na trhu tovarov)*. Dôchodková nerovnosť (osobné dôchodkové rozdelenie) nadobúda význam *pokiaľ predpokladáme rozdielne spotrebiteľské preferencie bohatých a chudobných domácností a ich vplyv na úroveň a štruktúru dopytu*.³⁹ Vplyv rozdeľovania na dopyt po nových a lepších tovaroch, resp. inováciách na jednej strane a hierarchické preferencie⁴⁰ implikujú rôzne spotrebné vzorce rôznych dôchodkových skupín. Makroekonomická teória opomína podľa *Foellmiho* a *Zweimüllera*⁴¹ vplyv osobného dôchodkového rozdeľovania na

35 Bertola, Foellmi, Zweimüller, 2004.

36 Makroekonomické modely vychádzajúce z mikroekonomických základov neoklasiky (metodologický individualizmus a dokonale konkurenčné ekonomické prostredie) a z predpokladov o optimálnom rozhodovaní a očakávaníach „represntatívneho agenta“ sú nerealistické. Rozdelenie dôchodkov a bohatstva medzi domácnosti chápali tieto teórie ako pasívny výsledok vývoja makroekonomických agregátov a pôsobenia trhových interakcií. Splňalo podľa nich požiadavku tak alokačnej efektívnosti ako aj distribučnej (rozdeľovacej) spravodlivosti. Málo pozornosti venovali tieto modely spätnému pôsobeniu rozdeľovania na rast a iné makroekonomické procesy (*Zweimueller, Foellmi, 2003*).

37 Bertola, Foellmi, Zweimüller, 2004.

38 Predpokladajme hierarchickú štruktúru preferencií domácností. Spotreba bohatých podnecuje inovácie. Pokiaľ inovácie sú motorom rastu, potom dopyt domácností podnecujúci inovácie sa stáva dôležitým determinantom ekonomického rastu (*Zweimüller, 2000*).

39 Dôchodkové rozdelenie a preferencie domácností pôsobia na stranu ponuky tovarov, nielen na výkonnosť hospodárstva a jeho rast, ale aj na jeho *hospodársku štruktúru*. „Podnety na štruktúrne zmeny sú ovplyvňované predovšetkým zmenami v disponibilnom dôchodku obyvateľstva. Zmeny dôchodkov vedú k zmenám preferencií domácností. Pôsobenie podnetov zo strany dopytu na štruktúrne zmeny je úzko prepojené s dôchodkovou výkonnosťou ekonomiky a sklonom k úsporám obyvateľstva a podnikov prostredníctvom tvorby domácich úspor. Dôchodková výkonnosť ekonomiky, od ktorej sa odvíjajú aj podnety na štruktúrne zmeny zo strany dopytu, determinuje možnosti reštrukturalizácie hospodárstva“ (*Valach, 2002, s. 73–76 a 127*).

40 Teória hierarchických preferencií hovorí o zmenách vzorcov spotrebného správania domácností v závislosti od dôchodkov. Umožňuje pochopiť problematiku štruktúrálnej zmien a rastu a ich interakciu s dôchodkovým rozdelením.

41 *Zweimueller, Foellmi, 2003*.

stranu ponuky tovarov a služieb. Dôchodkové rozdeľovanie nadobúda význam pre ekonomický rast v prípade, kedy dôchodková elasticita dopytu bohatých a chudobných domácností je rozdielna.⁴² Potom elasticita trhového dopytu, a teda trhovú silu firiem (vrátane mechanizmov cenotvorby na nedokonalo konkurenčných trhoch⁴³) závisí od rozdelenia ekonomických zdrojov medzi domácnosťami. Práve vzťah medzi dôchodkovým rozdelením a štruktúrou dopytu na jednej strane a následný vplyv dopytu na stranu ponuky tovarov a služieb (monopolná sila výrobcov, výrobné inovácie, technický pokrok a technologické inovácie) je v súčasnej teórii zaoberajúcej sa vzťahom nerovnosti a rastu podľa Zweimüllera opomínaný.

Osobné dôchodkové rozdelenie a jeho makroekonomické dôsledky je teda potrebné zohľadňovať na úrovni jednotlivých trhov (trh tovarov a služieb, trh finančný, resp. trh pôžičkového kapitálu, trh výrobných faktorov), rešpektujúc vzájomnú previazanosť procesov prebiehajúcich na týchto trhoch. V prípade nerovného dôchodkového rozdelenia a nedokonalo fungujúcich *finančných trhov má význam zaoberať sa likviditným obmedzením*, umožňujúcim obyvateľstvu investovať iba do výšky osobných úspor (samofinancovanie investícií domácností). Štruktúra finančných trhov aj miera nerovnosti sú za týchto podmienok relevantné pre makroekonomický rast aj pre budúci vývoj dôchodkového rozdelenia. Ak je miera výnosov z individuálnych investícií inverzná vo vzťahu k veľkosti bohatstva, dôsledkom je znižovanie nerovnosti v čase. Keď sú naopak výnosy z investícií bohatých (financované z vlastných úspor bohatých) relatívne vyššie, nerovné rozdelenie bohatstva je spojené s vyššou mierou agregátnych výnosov z investícií.

Hoci prerozdeľovaniu a znovurozdeľovaniu dôchodkov v tomto článku nevenujeme primárnu pozornosť, netreba opomíňať jeho vplyv nielen na výslednú úroveň dôchodkov domácností, ale ani na motiváciu a správanie týchto subjektov, resp. treba uvažovať deformácie správania, ktoré prerozdeľovanie vyvoláva a jeho ekonomické dôsledky. J. Iša (1929 – 2009) v článku *Transformácia ekonomiky a sociálny štát*⁴⁴ hovoril o zmierňovaní obrovskej nerovnosti pri rozdeľovaní dôchodkov v sociálnom štáte. Skupina ultraliberálnych ekonómov kritizuje sociálny štát, ktorý následným rozdeľovaním dôchodkov postihuje najbohatšie vrstvy, čím sa podľa nich oslabuje investičná činnosť a ekonomický rast. Iša poukazoval na trhliny tohto argumentu, keď mnohé, spravidla málo rozvinuté krajiny s vysokým stupňom majetkovej a dôchodkovej nerovnosti, sa vyznačujú nízkym tempom ekonomického rastu a nedostatočnou investičnou činnosťou. Najbohatšie vrstvy, vyznačujúce sa parazitným spôsobom života, nie sú zárukou rastu. To je podľa autora prípad väčšiny tranzitívnych ekonomík, vrátane slovenskej.⁴⁵

42 Predpoklad distribučnej neutrality naopak vyžaduje CES-preferencie (constant elasticity of substitution preference).

43 Dôchodkové rozdelenie ovplyvňuje dopyt po produkcii výrobcov a procesy cenovej tvorby výrobcov na trhoch monopolistickej konkurencie.

44 Iša, 2001.

45 Hlavným zdrojom kapitálu vo vyspelých krajinách, s nižšou dôchodkovou a majetkovou nerovnosťou ako vo väčšine rozvojových krajín, sú úspory stredných vrstiev. „Vysoký stupeň ekonomickej nerovnosti nie je automaticky zárukou vyššieho tempa rastu, a už vôbec nie rovnovážneho rastu, ktorý predpokladá optimálny vzťah medzi investíciami a spotrebou,“ píše sa v článku. „Problém alebo skôr riziko značnej majetkovej

Záver

Dôchodky a spôsob ich rozdelenia možno považovať za jeden z kľúčových faktorov ovplyvňujúcich dianie v ekonomickom i v spoločenskom systéme vôbec. Skúmanie dôchodkového rozdelenia domácností poskytuje poznatky objasňujúce dianie nielen v ekonomickej sfére, ale i v politických a ďalších spoločenských sférach. Význam problematiky rozdeľovania dôchodkov a dôchodkovej nerovnosti, nielen ekonomický, ale aj širší spoločenský, narastá v posledných desaťročiach v súvislosti so závažnými ekonomickými procesmi a javmi doma a vo svete, ako sú: prechod od centrálne plánovej na trhovú ekonomiku, ekonomická transformácia a privatizácia, nežiaduci demografický vývoj, zmenené princípy sociálnej politiky štátu, nárast nezamestnanosti, najmä dlhodobej a formovanie skupiny nezamestnaných osôb a osôb v hmotnej núdzi, zvýšené nároky na kvalitu ekonomického rastu a rozvoja, na kvalitu a flexibilitu pracovnej sily, formovanie znalostnej ekonomiky, globalizácia svetovej ekonomiky, zmeny stratifikácie slovenskej spoločnosti, pretrvávajúce a ďalšie prehlbovanie dôchodkových diferencií, nárast počtu nízkopríjmových skupín a skupín ohrozených rizikom absolútnej i relatívnej chudoby, nárast virtuálneho bohatstva, neúmerne zadlžovanie a nadmerná spotreba obyvateľstva.

Odhladiac od politického či etického aspektu rozdeľovania, záujem ekonomickej vedy o rozdeľovanie dôchodkov a dôchodkovú nerovnosť pretrváva dodnes, a nie je samoúčelný. Rozdeľovanie dôchodkov má závažné dopady v rovine makroekonomickej i mikroekonomickej. Poznatky o dôchodkovom rozdeľovaní, jeho determinantoch a dôsledkoch, sú preto dôležitým indikátorom nielen budúceho vývoja dôchodkovej úrovne, ale sú rovnako dôležitým zdrojom informácií o budúcom ekonomickom rozvoji a sociálno-ekonomickom rozvoji spoločnosti. V súčasnej ekonomickej teórii nadobúda dôchodková úroveň a rozdeľovanie dôchodkov rozhodujúci význam v spojení s otázkami ekonomického rastu, rozvoja a ich dlhodobej udržateľnosti, s otázkami rastu životnej úrovne a kvality života vo všetkých krajinách sveta. O tejto problematike sa aktuálne pojednáva, či explicitne, alebo implicitne, či už ako o príčine alebo ako o následku, v súvislostiach s ekonomickými kategóriami ako sú: ekonomický rast, znalostná ekonomika, ľudský kapitál a investície do jeho rozvoja, veľkosť a štruktúra spotreby, chudoba a sociálna exklúzia, sociálny štát, sociálna politika, ekonomická solidarita a pod. Ide o širokospektrálne ponímanie problematiky. Naším zámerom bolo priblížením súvislostí, v akých rozdeľovanie dôchodkov v súčasnej dobe celosvetovo figuruje, poukázať na význam problematiky a na možné dôsledky jej vývoja v budúcnosti.

O problematike rozdeľovania dôchodkov a dôchodkovej nerovnosti existuje mnoho rozdielnych, často protichodných, teoretických i empirických poznatkov mnohých svetových i slovenských renomovaných ekonómov i odborníkov ďalších spoločensko-vedných odborov. V článku sme sa pokúsili zdôvodniť význam problematiky prostredníctvom jej prezentovania v ekonomických súvislostiach – príčinných i dôsledkových

a dôchodkovej nerovnosti v podmienkach zaostalých inštitucionálnych štruktúr, ktoré sú charakteristické nielen pre latinsko-americké krajiny, ale aj pre postsocialistické štáty, spočíva v tom, že takto sa umŕtvuje kapitál a nedostáva sa do ekonomického kolobehu“ (Iša, 2001).

- a poukázať na jej význam a závažnosť. Pokúsili sme sa o komplexnosť poňatia témy, pretože iba na základe jej komplexného ekonomického a spoločenského ponímania v príčinných a v dôsledkových, resp. vo vzájomných súvislostiach je možné presvedčiť zodpovedné najmä decízne zložky o potrebe zaoberať sa problematikou.

Rozdeľovanie dôchodkov a dôchodková nerovnosť na prvé počutie iniciujú širokospektrálnosť, rôznorodosť či kontroverznosť názorov. Mnohokrát ako by sa na ne nereflektovalo na jednej strane ako na príčinu mnohých procesov, ktoré sa v súčasnosti dejú v ekonomike a v spoločnosti u nás aj vo svete (a teda ako na potenciálny nástroj riešenia mnohých dnešných problémov ekonomiky a spoločnosti), na druhej strane ako by boli prijímané skôr ako nevyhnutný a nemenný dôsledok nastúpeného vývoja.

Naším zámerom bolo prostredníctvom tohto článku argumentačne podložiť presvedčenie o význame problematiky a podporiť dosiahnutie určitého konsenzu medzi kľúčovými aj vôbec všetkými kompetentnými subjektmi v nazeraní na túto problematiku, podnietiť výmenu názorov na problematiku v širokých ekonomických, spoločenských a ďalších súvislostiach, prispieť skromnou mierou k spoznávaniu, objasňovaniu, porovnávaniu a hodnoteniu rôznych stanovísk a motivovať a iniciovať zlepšenia a dlhodobé pozitívne trendy v predmetnej oblasti.

Nie je ekonomicky ani spoločensky žiaducim stavom vyrovnávanie dôchodkov či umelé znižovanie nerovnosti, ale odstraňovanie nežiaducich nerovností, ktoré bránia zvyšovaniu úrovne dôchodkov v spoločnosti vôbec, a v konečnom dôsledku zvyšovaniu životnej úrovne a kvality života jej obyvateľov. Spoločnosť musí vytvárať podmienky nielen pre tvorbu zdrojov, ale musí sa zaujímať aj o spôsob ich rozdeľovania, resp. prerozdeľovania medzi ľuďmi, rešpektujúc princípy zásluhovosti a nediskriminácie pri rozdeľovaní dôchodkov na jednej strane a usilujúc o ich vyváženie s princípmi znovurozdeľovania a prerozdeľovania, medzi ktoré v každej modernej demokratickej spoločnosti patrí princíp solidarity (či už medzigeneračnej, alebo medziskupinovej). Bez súbežného akceptovania oboch princípov a ich vyváženého uplatňovania v súlade so spoločensky prijatým konsenzom sa budú nežiaduce nerovnosti a ich ďalekosiahle ekonomické a spoločenské dôsledky naďalej a v neúnosnej miere rozširovať i prehľbovať.

Literatúra

- ADAMS, R. H. 2003. Economic Growth, Inequality and Poverty. Findings from New Data Set. [Policy Research Working Paper 2972]. [on line]. Washington, DC : World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Poverty Reduction Group, 2003. [cit. 2007-08-08]. 48 s. www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/WDSP/IB/2003/03/22/000094946_03030704153293/Rendered/PDF/multi0page.pdf.
- AGHION, P.; CAROLI, E.; PENALOSA, C. G. 1999. Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories [on line]. *Journal of Economic Literature*. 1999, vol. XXXVII, s. 1615–1660. [cit. 2007-05-10]. <http://ideas.repec.org/p/cpm/cepm/9908.html>. ISSN: 0022-0515
- BERTOLA, G.; FOELLM, R.; ZWEIMÜLLER, J. 2004. *Income Distribution in Macroeconomic Models* [online]. [cit. 2007-08-25]. www.personalweb.unito.it/giuseppe.bertola/bfz.pdf.
- BOURGUIGNON, F. 2004. *The Poverty-Growth-Inequality Triangle* [online]. World Bank, Indian Council for Research on International Economic Relations in New Delhi, 2004. 32 s. [cit. 2007-09-30]. http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1104785060319/598886-1104852366603/33634_PovertyInequalityGrowthTriangleFeb24_ICRIER.pdf.

- ERBENOVÁ, M.; SCHNEIDER, O. 2007. *Rostoucí nerovnost příjmů v České republice: Hrozba nebo požehnání* [online]. [cit. 2007-08-26]. www.lipa.cz/case_lipa_III_LIPA2.DOC.
- GARBIS, I. 2005. Inequality, Poverty, and Growth: Cross-Country Evidence [online]. [International Monetary Fund Working Paper WP/05/28]. IMF, Middle East and Central Asia Department, 2005. [cit. 2007-08-20]. www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0528.pdf.
- GINTER, E.; FILADELFOVÁ, J. a kol. 2004. *Miléniové rozvojové ciele. Cesta k znižovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia*. Správa o miléniových rozvojových cieľoch [on line]. Bratislava : UNDP a Centrum pre hospodársky rozvoj (CPHR), 2004. [cit. 2009-10-28]. http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_Slovak_SK_1.pdf. ISBN 92-95042-01-8.
- GOLDFARB, R. S.; LEONARD, T. C. 2005. Inequality of what among whom?: Rival conceptions of distribution in the 20th century. *Research in the History of Economic Thought and Methodology*. 2005, vol. 23-A. A Research Annual [online]. Elsevier, 2005, s. 75–118. [cit. 2006-05-29]. www.princeton.edu/~tleonard/papers/distribution.pdf. ISSN 0743-4154.
- GOMEZ, R.; MELTZ, N. 2001. *The Zero Sum Illusion: Industrial Relations and Modern Economic Approaches to Growth and Income Distribution*. London; Toronto : London School of Economics, Interdisciplinary Institute of Management; University of Toronto, Centre for Industrial Relations, 2001, s. 7. [cit. 2007-07-03]. www.irpp.org/events/archive/jan01/gomez/meltz.pdf.
- IŠA, J. 2001. Transformácia ekonomiky a sociálny štát [online]. *Slovo. Politicko-spoločenský týždenník*. 2001, č. 33. Internetové vydanie. [cit. 2007-05-10]. www.noveslovo.sk/archiv/2001-33/oekonomike.html.
- LOPEZ, J. H. 2004. *Pro-poor growth: a review of what we know (and of what we don't)* [on line]. World Bank, PREM Poverty Group. [cit. 2007-09-27]. http://wusetu.org/WST/attach/bbscon/Pro-poor_growth_a_review_of_wha.pdf?B=120&F=M.1161189717.A&attachpos=1812424&attachname=/Pro-poor_growth_a_review_of_wha.pdf.
- LUSTIG, N.; ARIAS, O.; RIGOLINI, J. 2002. Poverty Reduction and Economic Growth: A Two-Way Causality [on line]. Washington, D. C. : Inter-American Development Bank. Sustainable Development Department. [Technical Papers Series]. 26 s. [cit. 2007-08-30]. <http://socrates.berkeley.edu:7001/Events/fall2003/12-04-03-lustig/GrowthIneqDualCaus.pdf>.
- MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- MILANOVIC, B. 1998. Explaining the Increase in Inequality During the Transition. [World Bank Research Working Paper No. 1935]. Science Research Network, 1998 [on-line]. [cit. 2006-06-14]. <http://ssrn.com/abstract=156088Social>.
- MILANOVIC, B. 2006. Global income inequality: What it is and why it matters? [on line]. Department of Economic and Social Affairs (DESA). [Working paper No. 26. ST/ESA/2006/DWP/26]. August 2006. s. 13. [cit. 2007-08-20]. www.un.org/esa/desa.
- Rastúca nerovnosť? Rozdelenie príjmov a chudoba v krajinách OECD. Slovenské zhrnutie správy Growing unequal?: Income distribution and poverty in OECD countries*. OECD, 2008. 7 s. ISBN 978-92-64-044180-0. www.oecd.org/dataoecd/47/23/41528631.pdf.
- ROZBORILOVÁ, D. 2005. *Teórie spotreby, úspor, investícií a vládnych výdavkov*. 2. preprac. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2005. 246 s. ISBN 80-8078-039-0.
- VALACH, E. 2002. *Determinanty vývoja štruktúry hospodárstva*. 1. vyd. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity M. Bela, 2002. 210 s. ISBN 80-8055-658-X.
- VINCÚR, P. 2002. *Hospodárska politika*. Bratislava : SPRINT – vydavateľská, filmová a reklamná agentúra, 2002. 396 s. ISBN 80-88848-99-7.
- ZWEIMUELLER, J.; FOELLM, R. 2003. *Income distribution and macroeconomics: The role of product market power* [on line]. Zurich : University of Zurich, CESifo, IZA and Institute for Empirical Research in Economics, 2003. [cit. 2007-09-06]. www.iew.unizh.ch/institute/chairs/zweimueller/downloads/wp/exclusion1.pdf.
- ZWEIMÜLLER, J. 2000. *Inequality, redistribution, and economic growth* [on line]. Zurich : Institute for Empirical Research in Economics, University of Zurich, 2000. 31 s. [cit. 2007-08-26]. www.iew.unizh.ch/wp/iewwp031.pdf.

RELATIONS BETWEEN UNEQUAL INCOME DISTRIBUTION, ECONOMIC GROWTH AND INCOME POVERTY**Latest Findings in Current Economics**

Abstract: In this paper we systematize existing theoretical and empirical, often contradictory, knowledge of leading international economists and foreign institutions about reciprocal and causal relations between income distribution, economic growth and income poverty, in order to highlight the importance of income distribution in the economic system, the causes and consequences of income distribution at the macroeconomic and micro-economic levels, which knowledge is relevant for both current economic theory and economic policy.

In this paper we seek to answer questions such as: Why is it important to be interested in income inequality? How to relate income inequality and economic growth? Does economic growth affect income inequality or can income inequality increase or decrease the rate of growth? Is the initial level of property or income important for macroeconomic performance and macroeconomic growth? How can the initial level of wealth and income inequality influence the effects of economic growth on poverty reduction? Is there an effective state policy to reduce or eliminate income poverty? Can a government reduce poverty only by promoting economic growth, or is it desirable to choose a combination of growth-redistribution policies?

Keywords: income inequality, income distribution, economic growth, income poverty

JEL Classification: D31, F43

WOKOUN, R.; TVRDOŇ, J. a kol. *Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj*. 1. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická, Nakladatelství Oeconomica, 2010. 204 s. ISBN 978-80-245-1736-0.

Publikace *Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj* je výsledkem společného výzkumného projektu Vysoké školy ekonomické v Praze a Ekonomické univerzity v Bratislavě. Publikace představuje teoretický rámec lokalizace firmy a přímých zahraničních investic včetně dopadů přímých zahraničních investic na regionální ekonomiky. Dále se zaměřuje na vývoj přílivu a regionálního rozložení přímých zahraničních investic v České republice a na Slovensku a s tím související popis legislativního, institucionálního a socioekonomického rámce podpory vstupu přímých zahraničních investic do regionálních ekonomik České republiky a Slovenska, včetně analýzy realizace investičních pobídek obou zemí. Další specifické části publikace se zaměřují na problematiku přímých zahraničních investic lokalizovaných v průmyslových zónách, na specifika investování v IT sektoru, cestovním ruchu a na význam lidských zdrojů. Závěrečné části publikace jsou věnovány rámcovému porovnání podmínek vstupu přímých zahraničních investic do slovenské a české ekonomiky a dále otázkám role regionální politiky v podpoře vstupu přímých zahraničních investic a podpoře znalostní ekonomiky.